

18

אייר תשס"ח
יוני 2008

חמ"דת

ימים אותו קראת

[תפילת שחרית של שבת]

משרד החינוך • מינהל חברה ונוער • יחידת חמ"ד • מינהל החינוך הדתי

"זמן קייץ..."

אמן היום, אמן היום, אמן היום, אמן היום

חופשת הקיץ עלולה לחשוף את בני הנוער לסכנות רבות והיא מצביה אתגר חינוכי ערכי בפני הורים, מחנכים ותלמידים הממתינים לימי "החופש הגדול" בכיליון עיניים ובהתרגשות רבה. הצורך להתמודד עם סוגיית "זמן קייץ" והכנה לימי החופשה, בחברה המתאפיינת יותר ויותר בהתנערות מערכים מוחלטים ובטשטוש גבולות, הוא הכרחי. צורך זה מתחזק כאשר "החופש הגדול" נתפש כתקופה של פורקן ושחרור מוחלט מחובות ואחריות.

נעמי שמר כתבה באחד משיריה: "הכל אני יכול בחופש הגדול" – האומנם?

רעיון זה איננו מתיישב עם מאמרי חז"ל המדברים על "אדם מועד לעולם" (סנהדרין, ע"ב ע"א), "לעולם אל יעמיד אדם עצמו במקום סכנה" (שבת ל"ב ע"א), ועוד.

אם כן, מהו חופש ומהם כללי ההתנהגות הראויים, כדי לשמור על הנפש והרכוש בחופשת הקייץ?

בבראשית רבא (נג יא) נאמר: "יצא חוק לעולם – ניתן דרור לעולם" – לכאורה קיימת סתירה, שהרי חוק ודרור הם שתי מציאויות מנוגדות, מסגרת וחופשה אלו שני זמנים נפרדים בחייו של תלמיד.

חז"ל, בדרכם התמציתית והחדה, מלמדים אותנו כי כשהיחיד – התלמיד יוצא ממסגרת פורמלית של לימודים ומערכת שעות בית ספרית נוקשה לחופשה, בין שהוא רוצה ובין שאינו רוצה, מוטלת עליו אחריות על זמנו החופשי ולאופי עיסוקיו. כלומר, מסגרת וחוק מאפשרים חופש ודרור, בעוד שיציאה ממסגרת – יציאה לחופשה דורשת קבלת אחריות, כי ה"אדם מועד לעולם" בכל תנאי ובכל מצב.

בפנינו כאנשים מאמינים ניצב אתגר נוסף – אתגר של קיום מצוות בימי החופשה נוכח מגוון ביטויי התרבות המערבית הכללית. אתגר זה מחייב יצירת תהליכי בירור לחיזוק מבט אמוני, ולאורח חיים דתי המדגיש את קדושת החיים ומעמיק את משמעותם.

"עיקרה של תשובה שהיא תיקון האדם, היא בהפסקת הטלת אחריות למצב האדם על הזולת, ולקיחת אחריות על גורלו, מתוך אמונה כי הצלחה הגמורה תלויה רק ברצונו הטוב של האדם". (אורות התשובה ט א).

בגיליון שלפניכם ניסינו להגביר את המודעות לסכנות הפיזיות והרוחניות האורבות לתלמידים בימי החופשה ולהבהיר כי המפתח ליצירת חופשה משמעותית הוא נטילת אחריות של כל יחיד ויחיד בפני עצמו ובפני קונו.

אנו תקווה כי גיליון זה יסייע בידכם בעבודתכם החינוכית.

בברכת חופשה בטוחה ומהנה

שמואל בורקש

מפקח ארצי על יסודי

מינהל החינוך הדתי

מיכל דה-האן

מנהלת יחידת חמ"ד

מינהל חברה ונוער

עיצוב: סטודיו "שחר שושנה" מקבוצת "סקרפיו 88"
הוצאה לאור: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך
www.education.gov.il

עריכה: מיכל דה-האן, אפרת עמנואל
כתיבה: אפרת עמנואל, עדי צביאלי, הרב נתן צולמן, שרה שיבר, איילת שמיר
עריכה לשונית: אמנון ששון
הפקה: עמליה לואין, כרמלה אפקטר

הפעלה: "אדם מועד לעולם..." (סנהדרין, ע"ב ע"א)

1. להביא למודעות המשתתפים כי חופשת הקיץ עלולה לחשוף את בני הנוער לסכנות רבות בתחומים שונים.
2. לברר עם המשתתפים כי אחריות אישית היא המפתח לשמירה על הנפש והרכוש בקיץ בפרט ובכל ימות השנה בכלל.
3. לברר עם המשתתפים את מידת אחריותם לעיצוב חופשה משמעותית.

גילאי 13-17

- גיליון עיתון – "זמן קיץ" – כמספר הזוגות בכיתה.
- דף משימה קבוצתית: "לעולם אל יעמיד אדם עצמו במקום סכנה..." – כמספר הקבוצות

מהלך ההפעלה

המנחה יחלק לכל זוג משתתפים דף משימה – גיליון עיתון "זמן קיץ". המשתתפים יעינו בו ויענו על השאלות המצורפות.

שאלות שולב א' -

המליאה תחולק לקבוצות בנות 5-6 משתתפים. כל קבוצה תקבל כרטיס משימה קבוצתית – "לעולם אל יעמיד אדם עצמו במקום סכנה..." ותענה על השאלות המצורפות.

קבוצות שולב ב' -

שאלות לעיון היום

1. שם ההפעלה "אדם מועד לעולם". מהן ההשלכות המעשיות שנובעות מהרעיונות שעלו בהפעלה, על כל תלמיד היוצא לחופשה, כך שימי הקיץ יהיו מועילים, בטוחים ומהנים?
2. "לעולם יצא אדם בכי טוב" (תענית ל', ע"ב). היגד זה מכוון את האדם לצאת לדרך בתנאים מיטביים, עד כמה שאפשר. תנו דוגמאות לתנאים מיטביים בפעילויות שונות של תלמידים בחופשת הקיץ בימינו (ברכב, ברגל, בטיול, בים, במסיבה, בטיסה וכו').

שאלות שולב ג' -

אני

1. למושג "אחריות" אין שום מובן אם אינו מהודק היטב למילה "אני". אין אחריות בלי "אני".
 אחריות מתחילה ב"אני" וכשהיא מתחילה כך, שוב איננה סתמית. האחריות איננה אפוא נתון טבעי, אלא היא הכרעתו של האדם, היא נובעת מנכונותו לשאת באחריות. כשנמצא אדם לשאת באחריות יש אחריות.... האחריות היא הנכונות לקבל אשמה, להודות בה ולשאת בעונשה.

(ס.זיהר)

אחריות

2. מהי פרשת "עגלה ערופה" הלא פרשה זו היא הפרשה של אשמה ואחריות קולקטיבית מזקני בית דין ועד אחרון המשרתים. ישנם בעולם המודרני ליברלים גדולים שיודעים לדבר על כך שבעצם אשם פלוני ואשם אלמוני, המשפחה אשמה... השקפת היהדות מחריפה במלוא העוצמה את נימת האחריות האישית, אדם אחראי לגורלו ואחראי למעשיו, וחס ושלום שהבלטות אשמה קולקטיבית, שהכנסת נימה שכולנו אשמים, תקהה את תחושת האחריות האישית של המבצע. אבל אם מדובר בתחושת אחריות קולקטיבית, שמעבר לאחריות האישית – זהו המסר של פרשת "עגלה ערופה".

(נחפשה דרכינו ונחקורה, הרב אהרון ליכטנשטיין)

קבוצתית

3. "אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלוקים, ראשיכם, זקנים ושוטרם כל איש ישראל" (דברים כ"ט, ט). ונראה כי כוננת משה בברית זו, להכניסם בערבות זה על זה, כדי שישתדל כל אחד בעד חברו לבל יעבור פי ה'. ויהיה נתפסים זה בעד זה... זה שיתחייב כל אחד על אחיו העברי כפי היכולת שבידו כל אחד... ואומרו כולכם פי כלם יש עליהם עול זה, כל אחד לפי מה שהוא. על דרך אומרם ז"ל במס' שבת (נ"צ, ב') כל מי שיש בידו למחות בכל העולם כולו נתפס על כל העולם כולו, וכל מי שיש בידו למחות באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, וכל מי שיש בידו למחות לאנשי ביתו נתפס על אנשי ביתו. והוא מה שפירש הכתוב ואמר ראשיכם וגו'. שכל אחד יתחייב לפי מה שיש בידו, ראשיכם הם הגדולים שבכולן, שיכולין למחות בכל ישראל – אלו יתחייבו על הכל, שבטיכם – כל שבט ושבט יתחייב על שבטו, זקנים ושוטרם כל זקן יתחייב על משפחתו, כל איש מישראל הם ההמון – כל אחד יתחייב על בני ביתו.

(מתוך "תורת הערבות" – הרב משה צבי נריה)

- בשלושת קטעי המקורות שלעיל מתייחסים הכותבים למושג אחריות בזוויות שונות ומובחנות. הגדירו מהי אחריות עפ"י שלושת המקורות הנ"ל.

מקום סכנה

עצור!

זמן קיץ*

ילדה נמחצה למוות
כאשר נסתה לחצות את הכביש ויצאה מאחורי מיכל אשפה.
עמ' 11

תלמיד תיכון מת משאיפת גז שד מציתים. מוריו: "דבים מתלמידים לא מורעים לסכנה. עליהם להמסיק"
עמ' 2-1

התיבש למוות בנחל צאלים
הנער יצא לטיול ללא מים

ונשמרתם מאד...

מטען מוטור מים

מקרה מזעזע:
צ'אט באינטרנט הוביל למפגש שהסתיים באסון
עמ' 9-4

ניסיון חטיפת נערות בטרמפ
עמ' 16

דרך ללא מוצא

אין אפשרות לעשות פרסה

4 תלמידים נהרגו כשרכבם נפל לתהום
ראה ידיעה בברחבה בעמ' 22

נער שהשתכר גרם לתאונה מחרידה

3 נערים טבעו בחוף ללא מציל
עמ' 17

האט

אין כניסה

* מבוסס על אירועי אמת שהתפרסמו.

- 1) מהו המכנה המשותף בין האירועים המובאים בגיליון שלפניכם? האם נחשפתם לאירועים דומים?
- 2) מה הרגשתכם נוכח מקבץ האירועים שבגיליון?
- 3) תמרור הוא סימן מוסכם המורה ומנחה את ההולכים בדרך.
 - א. בחרו אירוע מהאירועים המובאים לעיל, הציבו תמרור (מבין התמרורים שבצידי בדף) אשר בעזרתו ניתן היה למנוע את סופו. הסבירו ונמקו את בחירתכם.
 - ב. באילו תחומים נוספים בחיים, בהם לא מוצבים תמרורים מוחשיים, ניתן להשתמש בהשאלה בתמרורים? תנו דוגמאות.

דף משימה קבוצתית –

“לעולם אל יעמיד אדם עצמו במקום סכנה...” (שבת ל”א ע”א)

” ... צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם, כי האל ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי הטבע, וגזר שתהיה האש שורפת והמים מכבין הלהבה, וכמו כן יחייב הטבע, שאם תפול אבן גדולה על ראש איש, שתרוצץ את מוחו, או אם יפול האדם מראש הגג הגבוה לארץ, שימות. והוא ברוך הוא חנן גופות בני אדם, ויפח באפיו נשמת חיים, בעלת דעת לשמור הגוף מכל פגע ... כי הטבע, שהוא מסור בידו, יעשה פעולתו עליו, אם לא ישמר ממנו ... על כן תצוונו התורה לשמור משכנותינו ומקומותינו לבל יקרנו מוות בפשיעתנו, ולא נסכן נפשותינו על סמך הנס”.

(“ספר החינוך”, מצוות מעקה, מצוה תקמ”ו).

שאלות לעיון דיון:

1. לעתים קרובות אנשים נוטים לזלזל בחוקים, בכללי זהירות ובחובת שמירת הגוף והרכוש ומאמינים שיהיה בסדר... שלי זה לא יקרה... שהכל בידי שמים...
כיצד מציע ספר החינוך לנהוג כדי להישמר מסכנות לגוף ולנפש?
2. **“הכל בידי שמים חוץ מצינים (צינה) ופחים (סכנות) ...”** (כתובות ל’ ע”א).
 - א. האומנם כל מה שקורה לאדם נגזר עליו ואין לו שליטה?
 - ב. מהן ההשלכות של דברים אלו עלינו?
3. **רבי ינאי אומר: “לעולם אל יעמיד אדם עצמו במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס, ואם עושין לו נס מנכים לו מזכויותיו.**
רבי ינאי בדיק ועבר”
רש”י: את הגשר שלא יהיה רעוע, ספינה שלא יהיה בה נקב. (שבת ל”ב, ע”א):
מה ניתן ללמוד מאמירה זו של רבי ינאי על:
השתדלות?
ההסתמכות על “ניסים”?
אחריות אישית?

עקרונות חינוכיים לימי ה"חופש הגדול"

עבור בני נוער רבים "הכל אני יכול בחופש הגדול" היא הצהרת כוונות ותקווה גדולה מצד אחד, ומקור למתח בלתי פוסק עם הוריהם, מאידך. מתח סביב שאלת הגבולות בחופש, גבולות פסיים של המקומות והדרכים אליהם מותר להגיע, וגבולות רוחניים של תוכן מעשיהם ומשמעותם.

במחשבה ראשונה, המתח הוא בלתי נמנע. הרי עצם החיפוש אחר חוויות והרפתקאות מחייב להגיע בכל פעם למקומות חדשים (בכל המובנים...). מה שאתמול שימש כהרפתקה וחוויה, היום משעמם ומשמש בסיס יציאה להתנסות הבאה. זאת ועוד, הרחוב טומן בחובו התנסויות אחרות לגמרי מאשר לפני מספר שנים. מי שהרשה לילדיו לשוטט ולהסתובב בחופשיות כבשנים עברו, אינו יכול לאפשר זאת היום באותה תמימות ובאותו ביטחון.

במחשבה שנייה, יתכן שיש גם דרך אחרת. דרך המסוגלת להפוך את הקיץ לאתגר חיובי ולהזדמנות חינוכית מבורכת.

אמנם, אין פתרונות קסם וכל משפחה צריכה לברור את הדרך הראויה לה. אך יש בכל זאת מקום לנסות ולהציע לבני הנוער מספר עקרונות חינוכיים אשר עשויים לסייע להם לעלות על הדרך הנכונה.

א. חושבים חינוך:

יש צורך לשבת ולהגדיר לעצמנו את האתגרים ואת הציפיות שיש לנו מעצמנו בקיץ. היכן נציב גבולות, בעיקר היכן ננסה ליצור יוזמות. היכן נתחבר למסגרת קיימת, אך בעיקר היכן נפעל ליצור מסגרות פעילות חדשות המתאימות לנו ולצרכינו.

ב. מתכננים חינוך: השאלה הראשונה שצריכה להתברר היא: "מה אני רוצה לעשות בחופש? והשאלה השנייה, לאחר הכרת ציפיותינו, היא שאלת הזמן. "מתי אני רוצה לעשות זאת, באיזה ימים ובאיזה שעות?" חשיבותה העיקרית טמונה בערכים המקופלים בה, כגון: תכנון זמן וניצולו, אחריות על מעשיך, עשייה מתוך בחירה ועוד. על ערכי יסוד אלו צריכים לתת את הדעת בעקביות.

ג. מתחנכים לגובה: הקיץ צריך להיתפס כאתגר לניצול הזמן ולהמשך בניין וצמיחה, בעיקר בתחומים המתאימים לך ומעניינים אותך. במילים אחרות, בשלב הראשון עסקת בתחומים יום יומיים המעסיקים אותך כבחור/ה צעיר/ה, אך בשלב השני, לאחר ההתעניינות בשאיפותיך המיידיות נסה להטות את המבט מ"גובה העיניים" למצב בו תפנה את ה"עיניים לגובה". חשוב על תחומי עניין ערכיים בהם תבחר להשקיע ולהתקדם בתקופת החופש.

ד. מתחנכים בעמל: צריך להבין את הסכנות שבבטלה ובשעמום, ולהשתלב במסגרות חיוביות, כגון: עבודה, התנדבות, עזרה לזולת ועוד.

ה. מחנכים את עצמנו: הקיץ הוא אתגר שיכול לסייע לכולנו, הורים, מורים ותלמידים, לטיפוח תחומים חשובים שלפעמים נדחקים הצידה במרוץ היומיומי הרגיל. ועל כן, עלינו ליטול חלק ואף לזום פעילויות משפחתיות שונות, כגון: קריאה משותפת, לימוד משותף, טיול לכל בני הבית, מפגש משפחתי ועוד.

המסקנה המרכזית העולה היא הצורך לשוחח, לא רק שיחה חד פעמית בתחילת החופש אלא שוב ושוב לכל אורכו. לחשוב יחד על הזמן שחולף ועל שאיפותינו. הקיץ הוא אתגר והוא דורש הרבה מאמצים ומחשבה על מנת להצליח למלאו בצורה בריאה וחיובית.

מעובד עפ"י מאמרו של יונה גודמן "הכל אני יכול בחופש הגדול"

מה חדש בחמ"ד?

סמינר מנהיגות ארצי

בימים ראשון-שני, ג'–ז' באייר (11–12.5.08) התקיים סמינר ארצי לבנים בחמ"ד בנושא "בנתבי הציונות הדתית". במהלך הסמינר התקיימו סדנאות בנושאים כמו: חיזוק ובירור דרכה של הציונות הדתית לכלל ולפרט, בשבילי הציונות אל מול אתגרי התקופה, שליחות ושמה ציונות, ערכי הנהגה במסורת היהודית, על מנהיגות וחשיבותה. בנוסף לסדנאות סירו התלמידים בירושלים בעקבות ר' אריה לוי, הרב קוק ודמויות נוספות בציונות הדתית. כמו כן, התקיימה פעילות מנהיגות אתגרית (ODT). התלמידים צפו בחיזון אור קולי של מדרשת עופרה – "ירושלים שלי". ממשובי התלמידים עולה שביעות רצון רבה ורצון ליישם בבתי הספר את שחוו בסמינר. פעילות זו מוצעת כמודל חינוכי לבתי הספר. ניתן לקבל את התוכנית והכוונה נוספת אצל דרור ג'בלי, מפקח ארצי על מנהיגות בחמ"ד.

יום מנהיגות ותפילה

במהלך החודשים אייר-סיוון יזמה יחידת החמ"ד במינהל חברה ונוער יום מנהיגות ותפילה לשלום המדינה. יום זה מיועד לנציגי פורומים שונים של מנהיגות בבית הספר: מועצות תלמידים, מש"צים, פעילי ועדות בית ספריות ועוד. מטרתו של היום הוא להעמיק ולחזק את מנהיגות הנוער הדתי בבית הספר ובקהילה. סדר היום כולל ביקור במוזיאון "בית הרב" בירושלים – על דמותו והנהגתו של הרב קוק, סיור בהר הרצל תוך דגש על דמויות מן הציונות הדתית, פועל, חזון ודרכי עשייה משמעותיות, ביקור במוזיאון הרצל וסיום בטקס ובתפילה לשלום המדינה בכותל. ביום זה משתתפים כ-200 תלמידים מכל מחוז. לפרטים נוספים ניתן לפנות אל מפקחי החינוך החברתי-קהילתי ואל מפקחי השל"ח בחמ"ד, בכל מחוז.

הכנה לשירות לאומי – מחוז דרום

כנס מחוזי לבנות כיתות י"א ומחנכותיהן יתקיים אי"ה ביום חמישי, ב' בסיון תשס"ח (5.6.08) באולפנת אשדוד. מטרתו להעמיק ולברר עם הצוות החינוכי ועם התלמידות את חשיבות השירות הלאומי, התורם והמשמעותי. לפרטים נוספים ניתן לפנות אל מאיר מלכה, מפקח חינוך חברתי קהילתי בחמ"ד, מחוז דרום. יום זה הינו חלק מתוכנית הכנה לקראת שירות. ניתן להיעזר בתוכנית החינוכית "לקראת שירות הבת" המופיעה במרכזי ההדרכה של מינהל חברה ונוער ובאתר האינטרנט של המינהל.

60 ביחד!"

יום היערכות בחינוך החברתי קהילתי לקראת שנה"ל תשס"ט התקיים ביום שני, כ"א באייר תשס"ח (26.5.08) במחוז מרכז. במהלך היום התקיים פאנל הרצאות בנושא "60 ביחד!" מבט על החברה הישראלית בשנת ה-60 למדינה, בהשתתפות הרב יובל שרלו, ד"ר שפיק מסאלחה. כמו כן התקיימו סדנאות ובהן הוצגו מודלים יישומיים לעבודה משותפת. ביום העיון השתתפו חברי צוות החינוך החברתי-קהילתי בבתי הספר: רכזים חברתיים-קהילתיים, מנחי מועצות תלמידים, רכזי מחויבות אישית ורכזי "לאורו נלך". תוכנית היום מוצעת כמודל לבתי ספר המעוניינים להרחיב בנושא. לקבלת פרטים נוספים ניתן לפנות אל עדנה ברנר, מפקחת חינוך חברתי-קהילתי חמ"ד במחוז מרכז.

"מנהיגות, טיולים, ערכים... ומה שביניהם"

מפגש פרום מחוזי לבעלי תפקידים בחינוך החברתי קהילתי בחמ"ד במחוז תל אביב התקיים ביום חמישי, כ"ד באייר (29.5.08), בפארק תל אפק, ראש העין. במהלך היום סירו המשתתפים באתר, שמעו הרצאה בנושא: "על טיולים וערכים... עובר לעשייתה" מאת אתי אלבוים וחוו סדנת ODT. יום זה מוצע כמודל עשייה חינוכי בבתי הספר. לקבלת פרטים ניתן לפנות אל טובי ברק, מפקחת חינוך חברתי – קהילתי חמ"ד במחוז.